

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2013/01/banhegyi-ferenc---horvath-peter-az-uj-altalanos-iskolai-tortenelem-kerettantervrol-03-02-10/>

Bánhegyi Ferenc – Horváth Péter

Az új általános iskolai történelem kerettantról

A 2011 decemberében elfogadott CXC. számú Nemzeti köznevelési törvény, majd a 2012 júniusában megjelent Nemzeti alaptanterv kijelölte az utat a kerettantrvek, így a történelem kerettanterv kidolgozásához is.

A szakma jelentős részét megnyugtatta, hogy az 5–8. évfolyamon megmaradt a heti két történelemóra, továbbá a középiskolát beleértve, az egyes iskolatípusokon belül a tananyag lineáris felépítése. Ez utóbbit azért kell kiemelni, mert a heti 2 óra ellenére helyenként markáns tananyagcsökkentéssel kell számolnunk.

Mivel a XX. századi tananyag – ezen belül is az 1945 utáni korszaké, mely kitölti az egész 8. évfolyamot – minden korábbi tantervhez képest nagyobb súllyal szerepel a kerettantrvben, a többi évfolyam tananyaga is átrendeződött a megszokotthoz képest. Megváltoztak az egyes évfolyamok korszakhatárai: az ötödik osztályos anyag vége 1301 (egyetemes történelemben pedig a humanizmus és reneszánsz), a hatodikosé pedig 1849.

A következő *nagy témakörök* szerepelnek a kerettantrvben:

5. évfolyam

Éves óraszám: 72 (Ebből 65 óra kötelező + 10 % szabadon választható.)

- Az emberiség őskora. Egyiptom és az ókori Kelet kultúrája (12 óra)
- Az ókori görög-római világ (23 óra)
- A középkori Európa világa (14 óra)
- A magyarság történetének kezdetei és az Árpádok kora (16 óra)

6. évfolyam

Éves óraszám: 72 (Ebből 65 óra kötelező + 10% szabadon választható.)

- A Magyar Királyság virágkora (13 óra)
- A világ és Európa a kora újkorban (14 óra)
- Magyarország a kora újkorban (18 óra)
- A forradalmak és a polgárosodás kora Európában és Magyarországon (20 óra)

7. évfolyam

Éves óraszám: 72 (Ebből 65 óra kötelező + 10% szabadon választható.)

- A nemzetállamok kora és a gazdasági élet új jelenségei (8 óra)
- Önkényuralom és kiegyezés. A dualizmus kora Magyarországon (12 óra)
- A nagyhatalmak versengése. Az első világháború (8 óra)
- Európa és a világ a két háború között (11 óra)
- Magyarország a két világháború között (14 óra)
- A második világháború (12 óra)

8. évfolyam

Éves óraszám: 72 (Ebből 39 óra történelem, 26 óra társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek + 10% szabadon választható.)

Történelem

- Hidegháborús konfliktusok és a kétpólusú világ kiépülése (6 óra)
- Magyarország a világháborús vereségtől az 1956-os forradalom és szabadságharc leveréséig (8 óra)
- A két világrendszer versengése, a szovjet tömb felbomlása (6 óra)
- A Kádár-korszak jellemzői (8 óra)

Bánhegyi Ferenc – Horváth Péter: Az új általános iskolai történelem kerettantervről

- Az egységesülő Európa, a globalizáció kiteljesedése (6 óra)
- Demokratikus viszonyok megteremtése és kiépítése Magyarországon (5 óra)

Társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek

- Társadalmi szabályok (3 óra)
- Állampolgári alapismeretek (5 óra)
- Pénzügyi és gazdasági kultúra (5 óra)
- Háztartás és családi gazdálkodás (5 óra)
- A média társadalmi szerepe, használata (8 óra)

Az általános iskolai (5-8. évfolyam) történelem kerettanterv felépítése megegyezik a többi iskolatípuséval.

A tantárgyi célok és feladatok, majd a páros évenkénti bevezetést követő elrendezése táblázatos jellegű. A fejlécekben az egyes *témakörök címe*, illetve az erre hasznosítható *órakeret* szerepel, ami a tantárgy teljes évi óraszám 90 %-a. Ugyanitt található röviden a várható *előzetes tudás* összefoglalása, elsősorban az alsóbb osztályokban szerzett ismeretek, de az adott témával kapcsolatban az az iskolán kívül szerzett tudás is, amelyet a gyerekek többsége magával hoz. Ilyenek például a bibliai tárgyú témák, Szent Istvánról, Mátyás királyról, az 1848/1849-es forradalomról, vagy a második világháborúról szóló fejezetek. Ez a tudás nagyon esetleges és kiszámíthatatlan, úgyhogy mindenképpen megbeszélés formájában idézzük fel azt! Az adott téma feldolgozása előtt beszéljünk el az osztállyal arról, ki mit tud minderről. A tanulók nagyon hálásak azért a megoldásért, ha eleve feltételezzük, hogy nem teljesen járatlanok a témakörben. Például: „*Ti már rengeteget tudtok erről előzetes tanulmányaitok, beszélgetések, filmek alapján stb. Mielőtt erről a témáról tanulni kezdünk, foglaljuk össze röviden... stb.*” Ötödik osztályban természetesen hivatkozunk az alsó tagozatban olvasmányként már feldolgozott ismeretekre: például az őskori emberről, illetve a honfoglalás előzményeiről és a honfoglalásról. Itt bátran élhetünk a felidézés lehetőségével, ha előtte az adott osztályban harmadik és negyedik évfolyamon tanító kollégával tisztáztuk azt, milyen témába vágó olvasmányokat dolgozott fel a gyerekekkel. Ez oktatás-módszertani szempontból is lényeges, hiszen a tanulók ráérezhetnek az évfolyamok anyagának egymásra épülésére és a pedagógusok tudatosan tervezett munkájára.

A második fontos dolog a *tantárgyi fejlesztési cél*, ami figyelembe veszi a tanulók életkori sajátosságait, s megfogalmazza az általános fejlesztési feladatokat. Itt a történelmi korszakok összehasonlításáról, az összefüggések kifejtéséről, a szükséges kutatómunkáról, az adott korszak mának szóló üzenetéről van szó. De tartalmazza az általános fejlesztési cél a tanulók személyiségének fejlesztését, összességében a történelmi szemlélet kialakítását.

A fejléc után három oszlopban szerepelnek: az *ismeretek* (a témák, amelyek nagyjából egy-egy óra anyagának felelnek meg); a *fejlesztési célok* (ezen belül az ismeretszerzés, tanulás; kritikai gondolkodás; kommunikáció, valamint tájékozódás időben és térben); valamint a *kapcsolódási pontok* más tantárgyak ismereteivel (azaz hagyományos elnevezéssel külső koncentráció). A témakör lezárásaként a témákban szereplő fogalmak, személyek, helynevek és évszámok felsorolása következik, elkülönítve a kulcsfogalmakat a fogalmaktól, sőt alkalmazva a NAT értelmező és tartalmi kulcsfogalmak különbségtételét is.

A kerettanterv közműveltségi tartalmának leginkább irányt mutató részét az *ismeretek* foglalják magukba. Ez a rész a feldolgozandó konkrét tananyagot sorakoztatja fel. Megemlítendő, hogy az ismeretanyag elsajátítását megkönnyítik az úgynevezett *hosszmetszeti témák*. Ezek végigkísérik a történelemtanulás nyolc évét. A periodikusan előforduló ismeretek felidézése megkönnyíti a tanuló számára a már tanultak beillesztését, illetve az új tananyag jobb megértését. (Ilyenek: a béke, a háború, a falvak és városok, az egyezmények és szövetségekötések, a közlekedés, a feltalálók, a hadvezérek, hétköznapiak és ünnepek, járványok, betegségek, vagy a földrajzi környezet.) A felsoroltak és még számos más téma az egymást követő korszakoknál időről-időre felbukkannak, visszaköszönnék, természetesen a közben eltelt történelmi fejlődést is érzékeltetve. (Például a közlekedést a kocsis feltalálásától az első vasútvonal felépítésén keresztül a repülőgép alkalmazásáig a hosszsmetszeti téma mutatja be.)

Bánhegyi Ferenc – Horváth Péter: Az új általános iskolai történelem kerettantervről

Nézzünk néhány példát! Elsőnek részleteket a görög-római világról szóló nagy fejezet elején szereplő *fejlesztési követelményekből*.

Az *ismeretszerzésről, tanulásról* szóló részből: „Információk gyűjtése a görög világról (pl. az életmód jellegzetességei). Információk gyűjtése a görög-római világban lezajlott jelentősebb háborúkról képek és történelmi térképek segítségével (pl. a görög-perzsa háborúk, a pun háborúk).”

A *kritikai gondolkodás* fejlesztését tartalmazó alfejezetéből: „Valóság és fikció szétválasztása egy-egy görög és római mondában. (Pl. a trójai faló története vagy Romulus és Remus.)”

A *kommunikáció* fejlesztéséről szóló részből: „Rendszerező tábla készítése (pl. az ókori Hellásról és a Római Birodalomról).”

A *tájékozódás időben és térben* című fejlesztési területről: „Az időszámítás technikájának gyakorlása. (Pl. a főbb görög és római események ábrázolása párhuzamos időszalagon.)”

A *kapcsolódási pontok* között konkrét példákkal szerepel a magyar irodalomban (mesék, mondák, mítoszok [pl. ismert görög mondák Prométheuszról, Odüsszeuszról, Daidalosz és Ikaroszról]); az idegen nyelv (görög/latin szavak átvétele); az erkölcsstan (a világvallások erkölcsi tanításai); a matematika (a római számok); természetismeret (a félsziget); vizuális kultúra (ókori épületek maradványai [pl. Akropolisz, Colosseum]); mozgóképkultúra és médiaismeret (néhány filmajánlás, például a Trója, a Nagy Sándor, a Gladiátor, a Ben Hur, a Jézus élete című filmek egyes részleteinek felhasználása). A kerettantervben sokféle szerepelnek filmek a mozgóképkultúra és médiaismeret kapcsolódási pontjaként. Hangsúlyozzuk: itt rövid (3-5 perces) filmrészletek felhasználását ajánljuk, semmiképp sem teljes filmekét! Bár elvileg teljes filmek lejátszása is elképzelhető összevont tanórán, de erre tárgyunk tanításakor sem szükség, sem idő nincs. Hagyjuk ezt a mozgóképkultúra és médiaismeret tantárgyra; annál is inkább, mert a példákban idézett hollywoodi filmek egésze esztétikai szempontból korántsem kifogástalan! Ugyanakkor rövid részletek felhasználása mindenképp indokolt lehet mind indukciós anyagként (helyszínek, eszközök, ruhák, fegyverek stb. megfigyelése), mind a tanórát élvezetesebbé tévő illusztrációként.

A korábbi kerettantervvel ellentétben tantervünk már az ötödik osztályos tananyagban is szerepeltet *évszámokat*. (A 2003-as kerettanterv ötödikes részében összesen két évszám szerepel: 476 és 895. Krisztus előtti időpontot jelölő egy sem, pusztán ezzel a megoldással: „kb. 2500 éve” stb.) Látszólagos ellentmondás, hogy az 5-7. osztályos tananyag szükségszerű csökkentése ellenére ötödik osztályban elkezdünk évszámokat tanítani, de valójában mégsem az. A „Krisztus előtt”, „Krisztus után” fogalmakat nem lehet konkrét példák nélkül megtanítani, gyakoroltatni. Természetesen nem kell ehhez sok évszám, nem is szabad évszámokkal telezsúfolni a kerettantervet (és a tankönyveket), hiszen a történelemtanításnak ebben a szakaszában korántsem ez a lényeg.

Ötödik osztályban mindössze a következő évszámokat tartalmazza a kerettanterv: Kr. e. 3000 körül (az Egyiptomi Birodalom egyesítése), Kr. e. 776 (az első feljegyzett olimpiai játékok), Kr. e. 490 (a marathóni csata), Kr. e. V. század közepe (Athén fénykora), Kr. e. 44 (Julius Caesar meggyilkolása), Kr. u. 476 (a Nyugatrómai Birodalom bukása), 622 (Mohamed „futása”), 800 (Nagy Károly császár), XV. század (könyvnyomtatás), IX. század (Etelköz), 895-900 (a honfoglalás), 997-(1000)-1038 (Szent István uralkodása), 1077 (Szent László trónra lépése), 1241-1242 (a tatárjárás), 1301 (az Árpád-ház kihalása). Mindössze 14 évszám egész tanévre. Így viszont lehetőségünk nyílik a kronológiai kompetencia fejlesztésének rengeteg olyan lehetőségére, amelyek a „kb. 2500 éve”- féle megoldás esetén elképzelhetetlenek. Például: „Melyik században volt a marathóni csata? Ennek a századnak az elején vagy a végén?” vagy „Hány év telt el az első olimpia és a marathóni csata között?”; „Hány év telt el a marathóni csata és Julius Caesar meggyilkolása között? Hány év telt el Julius Caesar meggyilkolásától máig?” (Ez utóbbi feladattípus különösen fontos, mert a megjelölt időintervallum „átlóg” az időszámítás kezdetén, tehát az ilyen esetekben

kivételesen össze kell adni az éveket. A feladat – ötödikesek számára – látszólag bonyolult lehet, de egy időszak használatával pillanat alatt szemléletessé és érthetővé tehetjük azt.)

A Krisztus előtti évszámok ötödik osztály első felében való bevezetése ellen még egy érv szólhat, nevezetesen az, hogy az ókori Kelet és a görög világ tárgyalásakor a gyerekek még nem tanultak Krisztusról. Az érv gyenge, hiszen nemigen képzelhető el olyan tanuló, aki tízéves korában nem hallotta ezt a nevet. Az időszámítás tanításának kezdetén elég, ha körülbelül ennyit mondunk: „Mindenki hallott már Jézus Krisztusról. Róla később fogunk részletesen tanulni. Most csak ennyit: az ő születésétől számítjuk a világ nagy részén az időszámítást.” Ekkor még azzal sem kell foglalkoznunk, hogy Krisztus születési időpontjának meghatározása hibás. A későbbiekben – ha van rá időnk – kitérhetünk erre (persze csak kis érdekességként).

Az ötödik osztályos anyag első kis témaköre a történelem forrásairól szól. „Természetesen” – mondhatnánk, hiszen általában ez a témakör jelenti a történelmi ismeretek feldolgozásának kezdetét. Az ötödik osztályos tankönyvek többsége ezt is szerepelteti az első leckékben. Ugyanakkor elgondolkodtató egy más megoldás is, amelyre a kerettanterv természetesen lehetőséget ad: például az őskor után. E mellett a megoldás mellett is szólnak nyomós érvek. Amikor az ötödik osztályos tanuló szeptemberben beül élete első történelemóráira, arra számít, azt várja, hogy az őskori tűzgyújtásról, mamutvadászatról stb. fog tanulni, nem pedig olyan elvontabb, nehezebben elképzelhető dolgokról, mint a történelem forrásainak típusai vagy a nyelvtudomány szerepe a történelmi megismerésben. (Ellenpélda lehet itt a régészet, minden történelemtanár tudja, hogy egy jól sikerült régészet óra után a fél osztály régész szeretne lenni felnőtt korában.) Másrészt, ha az első órákon feldolgozzuk az őskort, utána tartalmasabban, szervezettebben dolgozhatunk a történelmi forrásokról szóló anyaggal. Feltehetjük a kérdést az előző órák után:

- Vajon honnan tudjuk mindezt?
- Könyvekből – felelik a gyerekek.
- Igen, de azokat a könyveket is meg kellett írni bizonyos kutatások alapján. Most beszéljünk azokról a tudományokról, tudósokról... stb.

A Nemzeti alaptantervben hangsúlyozottan szereplő történetek tanításán alapuló (és tevékenységközpontú) megközelítés elve maradéktalanul érvényesül a kerettantervben. Ugyanakkor figyelembe vettük a fokozatosság elvét. A („kis színes”) történetekből, valamint elsősorban életmódtörténelmi érdekességekből kiinduló történelemtanításnak hatványozottabban kell érvényesülnie 5-6. osztályban, mint a felső tagozat második felében, s az egyes évfolyamokon belül is megfigyelhető ez a fokozatosság. Ötödikben az ókori Kelet anyagában még politika- vagy társadalomtörténet kevéssé szerepel: „*Az ókori Egyiptom*”; „*A piramisok titkai. Az egyiptomi vallás, tudomány és művészetek*”; „*Ókori keleti örökségünk Mezopotámia, India, Kína területéről. Az írásbeliség kezdetei*”. A görög-római világról szóló nagy témakörben viszont már kis mértékben megjelennek a fenti tartalmak is: „*Történetek a görög-perzsa háborúk korából*”; „*Az athéni demokrácia virágkora*”. Hatodik osztályban pedig még kézzelfoghatóbban: „*A királyi hatalom megerősítése I. Károly idején*.” (Ismeretek) „*Információk szerzése, rendszerezése és értelmezése szöveges és képi forrásokból*.” (Ismeretszerzés, tanulás. Kiemelés tőlem – H. P.)

A fentebb idézett alapelvnek nem mond ellent, hogy érthető és könnyen feldolgozható *forrásrészleteket* elemezzünk már ötödik osztályban, hiszen az alapelv elsődlegességet, nem pedig kizárólagosságot jelent. Ötödikben szerepel a fejlesztési követelmények között: „Történetek megismerése és feldolgozása. (Pl. *Szent István és Szent László legendáiból*.) Hatodik osztályban valamivel még nagyobb helyet kaphat ez a tevékenységi forma: „Következtetések levonása rövid közjogi forrásrészletekből. (Pl. *az Emberi és polgári jogok nyilatkozatából*.)”

A *történeteken alapuló történelemtanítás* alapelve továbbá nem jelentheti azt, hogy a „történet” kifejezést a szó szűk értelmében használjuk – nevezetesen úgy, hogy az kizárólag összefüggő eseménysor bemutatását jelentené. Tágabb értelemben ide tartozhat eszközök, tárgyak, eljárások bemutatása is. Példák a fejlesztési követelményekből: „*Ismeretető az őskori szerszámokról, eszközökről; a művészet kezdeteiről*”; „*Képszerű ismeretek gyűjtése az antik építészetéről*”; sőt olyan írott vagy előadott szövegek is, amelyeket hagyományosan inkább

leírásnak nevezhetnénk: „A földesúri vár felépítésének, az egyes részek funkciójának számba vétele képek alapján”.

A fenti példák egyben az alapelv másik követelményének – a *tevékenységközpontú történelemtanításnak* – a kielégítésére is utalnak. Természetesen számos olyan példa (hiszen a fejlesztési követelmények között szereplő konkrét javaslatok csak példaként szolgálhatnak a számtalan lehetőségre) is szerepel a kerettantervben, amely elsődlegesen tevékenykedtetésre sarkall: „Néhány kiemelt esemény elhelyezése a térképen és a kontúrtérképen. (Pl. A felfedező utak és az első gyarmatok.)”

A történeteken alapuló történelemtanítás alapelveinek a korábban idézett példákhoz hasonlóképp szorosan vett része a történelmi személyiségek életének és szerepének megismerése: „A személyiség szerepe a történelemben. (Pl. II. Rákóczi Ferenc élete, pályaképe.)”; „Tanulói kiselőadások néhány jelentős történelmi személyiség életéről. (Pl. Széchenyi vagy Kossuth reformkori tevékenységéről, Wesselényi Miklósról.)” Lényegesnek tartottuk, hogy Deák ne csak a kiegyezést megelőző tárgyalások, és a kiegyezés kapcsán szerepeljen, hanem már a reformkori, illetve az első felelős kormánybéli működése kapcsán is.

Visszatérve az ókori Kelet anyagához, semmi sem indokolja, hogy a bibliai ismeretek – például az ószövetségi történetek – külön tematikai egységet tartalmazzanak a kerettantervben. Ahogyan az újszövetségi történetek, a kereszténység kialakulása és elterjedése szerves részét képezi a Római Birodalom történetének, ugyanúgy az Ószövetséggel foglalkozó ismeretek szervesen beépülnek az ókori Kelet anyagába. Történelemórán hitbéli kérdésekkel nem foglalkozunk. Fel sem merülhet a „Mi igaz ebből?”-féle megközelítés. A teremtéstörténetnek vagy a vízözön elbeszélésének ismerete ugyanúgy a történelmi alpműveltség része, mint bármely más – jelen esetben az ókori Keletre vonatkozó – történelmi ismeret.

Az ötödik osztályos tananyag neuralgikus pontja mindig a magyarság eredetére vonatkozó rész. Ne féljünk *vitás kérdések* feldolgozásától! Nem csökkenti, ellenkezőleg, növeli tantárgyunk tekintélyét a gyerekek szemében az, hogy a történettudomány élő, fejlődő, változó ismeretrendszer. (Itt természetesen nem a politikai elvárásoknak megfelelni kívánó változtatásokról van szó.) Nyugodtan dolgozzuk fel egyszerű formában a magyar őstörténetre vonatkozó egymásnak ellentétes állításokat, persze csak a komolyabban vehetőket. Nyilván a sumer-magyar vagy pun-magyar rokonság ötletéről nem ejtünk szót, de a hun-magyar közös múlt lehetősége (legalább is törzsszövetségi szinten) említést érdemel. A magyarság – mint minden nép – több gyökerű. A mondák és krónikák szövege nem áll ellentétben a nyelvtudomány bizonyított eredményeivel, sőt kiegészíti azokat. Ez megjelenik a kerettantervi szinten is: „Forrásütköztetés a honfoglaló magyarok életmódjára vonatkozó ismeretek megbeszélése során. (Pl. az ősi magyar hitvilág és az új vallás összehasonlítása.)” (Fejlesztési követelmények, kritikai gondolkodás)

Hasonlóképp vitatott és vitatható Napóleon személyiségének és tevékenységének megítélése. Ez persze nem forráshiányból ered (Napóleonról körülbelül 200 ezer könyv jelent meg a világon!), hanem ez történelemszemléleti kérdés. De foglalkozzunk vele bátran. Ebben az esetben sem a vita eldöntésének és lezárásának igényével, hanem az „egyrészt-másrészt” érvek összegyűjtésével! „Érvekkel alátámasztott vélemény megfogalmazása. (Pl. Napóleon forradalmár vagy hódító zsarnok?)” Vagy korábbi példa ugyanerre a gondolkodtató feladattípusra: „Robespierre zsarnok vagy forradalmár?”

A 7-8. évfolyam történelem tananyaga az alapfokú történelemtanítás záró ciklusa. A korábbi alaptantervek is a 13 éves kornál határozták meg az *életkori sajátosságok* érzékelhető változását. Így tesz a jelenlegi Nemzeti alaptanterv és az arra épülő kerettanterv is. A 7-8. évfolyam tanulói már inkább képesek az elvont gondolkodásra, ami egyrészt azt jelenti, hogy bátrabban elmélyedhetünk az elemző munkában, de azt is, hogy tartsuk meg a korábbi években sikeres és eredményes, a képi világot felsorakoztató tananyag (ábrák, fotók, térképek, gondolattérképek) alkalmazását. Egészítsük ki az eddigi „képszerűséget” a kör- és oszlopdigrammok, táblázatok, bonyolultabb folyamatábrák megtanításával. A történetek tanítása (10-12 évesek) után a 13-14 éves korosztályt már a *szociális* és *állampolgári* ismeretekre, a *kezdeményezőkézségre* tanítjuk, neveljük. A ciklus két

évfolyamának anyaga az utóbbi másfél évszázad történetét dolgozza fel, tekintettel arra, hogy a korábban a 7. osztályban tanított XVIII. század második fele, s a XIX. század első évtizedei a 6. osztály tananyagába kerültek. A „hosszú tizenkilencedik század” tanításának egysége ez által kettőbe tört. A 8. évfolyam *társadalmi, állampolgári és gazdasági* ismeretek témakörei pedig az alapfokú oktatás záró szakaszát jelentik.

Nézzünk néhány példát a 7-8. évfolyam tananyagából is.

A *Nemzetállam kora és a gazdasági élet új jelenségei* című fejezetben a fejlesztési követelmények oszlopának *ismeretszerzés, tanulás* része például „Információk gyűjtése lexikonokból, az internetről vagy könyvtári kutatással” feladattal von be forrásokat. Jó lehetőséget nyújt a XIX. századi *polgári állam új feladatainak* bemutatása korunk európai és *magyarországi polgári viszonyainak* megértéséhez azzal, hogy rávilágítunk a hasonlóságokra és a különbségekre. Ennek eszközei az életmód, a divat, a tömegsport, a nők helyzete (kiemelten a jogaik), az iskolarendszer alakulása, vagy a közlekedés fejlődése. (Pl. a közlekedés fejlődése a lovas kocsitól az autóig.)

A *kritikai gondolkodás*, a Nemzetállamok kora fejezetnél maradva, pl. az új országok (pl. Németország, Egyesült Államok földrajzi, társadalmi, gazdasági, életszínvonalbeli helyzetének összehasonlításával történik. (Magyarázat az egységes államok kialakulásának történelmi okaira. [Pl. az Egyesült Államok megszületése.]) Csoportokat – de lehetnek egyéni vitázók, érveket kifejtők is – alakítva induljunk ki az „*egy nemzet-egy ország*” tételmondatból. Hangozzanak el érvek és ellenérvek pl. a XIX. századi városi életmód előnyeiről és hátrányairól, a közlekedési eszközök használatba vételéről, az ipar fejlődéséről. Mutassák ki a tanulók a fejlődést kör- és oszlopdiagramok, táblázatok, idézetek segítségével. A technikai változásokat Edison életével, találmányaival lehet a lehető leglátványosabb módon bemutatni.

A *kommunikáció*, amelyet többek között egy-egy kiselőadással, beszámoló készítésével, tanári irányítással történő beszélgetéssel lehet a leghatékonyabban gyakorolni. A 13 éves korosztálynál különösen fontos a kifejező készség javítása, gyakoroltatása, melynek legjobb terepe az irodalom és a történelem tantárgy. Gyerekeink egyre nehezebben fejezik ki magukat írásban és szóban. A történelem tantárgy szövegei kiváló lehetőséget nyújtanak arra, hogy e hiányosságokat leküzdjék. (Például beszámoló készítése a korszak magyar tudósairól, feltalálóirol.)

A *tájékozódás térben és időben* azért különösen fontos, mert ezzel egyrészt a „történelemtanítás leggyengébb láncszemét” erősítjük, másrészt azért, mert az időben történő tájékozódás kizárólag a történelem tantárgy feladata és lehetősége. Például meg kell határozni, hogy mikor és hol történt Németország és az Egyesült Államok létrejötte. A korosztályi sajátosság azonban megengedi, sőt megköveteli, hogy a fenti feladatsort komplexebbé tegyük gazdasági, területi, népességi mutatók ábrázolásával is. Ezt események időrendbe állítása (időszalag), összemérhető adatok (oszlop- és kördiagramon történő) ábrázolása, stratégiai térképek rajzolása (vaktérkép), térképek elemzése, távolságok, területek becslése, történelmi térképen nagy csaták helyének felismerése, magyarázata által érhetjük el. (Pl. Párizs, Königrätz, Berlin, Pétervár, Washington térképen történő elhelyezése.)

A kerettanterv fontos része hetedik-nyolcadik osztályban is a *kapcsolódási pontok* megnevezése, illetve újak beiktatása. A Nemzetállamok kora és a gazdasági élet új jelenségei című fejezetnél a történelem tananyaghoz eredményesen kapcsolható a vizuális kultúra, a fizika vagy az ének-zene. Ezek a tantárgyak a maguk kerettantervében pedig többek között a történelem tantárgyra támaszkodhatnak. A hatás tehát kölcsönös.

A kerettantervbe szintén új elemként lép be a fogalmak több szinten való megemlítése. Elsőként az *értelmező kulcsfogalom* (például ok és okozat, változás és folyamatosság, interpretáció, történelmi nézőpont) nyújt segítséget minden fejezet zárásához. Ezeket követik a *tartalmi kulcsfogalmak* (például társadalom, társadalmi csoportok, nemzet, nemzetiség, népesedés, életmód, kereskedelem, pénzgazdálkodás, állam, államforma, királyság, császárság, köztársaság és számos más kulcsfogalom).

Ezt követően találkozhatunk a korábban is alkalmazott *fogalmak, adatok* sorával, például: polgárháború, nemzetállam, szabad verseny, monopólium, szociáldemokrácia,

Bánhegyi Ferenc – Horváth Péter: Az új általános iskolai történelem kerettantervről

tömegkultúra. Ezek a konkrét fogalmak együtt jelennek meg a személyekkel, helynevekkel és évszámokkal.

Ez utóbbiak elemzésekor figyelhető meg, hogy az új kerettantervben az elsajátítandó anyag kevesebb, mint az előző tanterv esetében volt.

Nézzük meg a logikát követve a *Nemzetállamok kora* című fejezetet:

- *Fogalmak:* polgárháború, nemzetállam, szabad verseny, monopólium, szociáldemokrácia, tömegkultúra.
 - *Személyek:* I. Vilmos császár, Bismarck, Lincoln, Edison, Marx.
 - *Helynevek:* Olaszország, Németország, Egyesült Államok.
 - *Évszámok:* 1859 (csata Solferinónál), 1861-1865 (polgárháború az Egyesült Államokban), 1871 (a Német Császárság létrejötte).
- (Az új kerettanterv minden esetben megadja az évszámokhoz tartozó eseményeket is.)

Vegyünk a 8. évfolyamos anyagból is egy példát! *Hidegháborús konfliktusok és a kétpólusú világ kiépülése* című fejezet a XX. századnak azt a korszakát öleli fel, amely közvetlenül hat korunk történelmének alakulására, és nagyrészt magyarázatot ad napjaink eseményeire is. Ezek ismerete nélkül nem érthetjük meg azt a világot, amely körülvesz minket. A 14 éves korosztály állampolgárságra neveléséhez, szociális, gazdasági és kulturális ismereteinek bővítéséhez ez a fejezet kiváló lehetőségeket teremt.

Az ismeretszerzés, tanulás ennél a fejezetnél a megfigyelés, rendszerezés, információk gyűjtése módszerrel történik. (Pl. az *Egyesült Államok és a Szovjetunió vetélkedéséről.*) Megfogalmazódik a gyűjtőmunka során a két nagyhatalom sok közös pontja, mint például a fegyverkezés és az úrkutatás óriási összegeket felemésztő versengése, a világ más népeinek ideológiai befolyásolása. Számos különbség is adódik, melyek közül legszembeütőbb a két nagyhatalom társadalmi berendezkedése, népeinek életszínvonalbeli különbsége, kulturális eltérése. A személyes tapasztalatok szerzése nagyon fontos. (Pl. a televízió, a számítógép, a mobiltelefon, az internet olyan sok lehetőséget ad az ismeretszerzésre, hogy az már a bőség zavarát okozza.) Ez számos előnnyel és hátránnyal jár, aminek elemzése, megítélése kiváló lehetőséget nyújt a 14 éves korosztály állampolgárrá neveléséhez.

A kerettanterv a 7-8. évfolyamon is felkínálja azt a lehetőséget, amit az 5-6. osztály esetében tett, nevezetesen a kis történetek, olvasmányok, források ebben az esetben is ajánlottak, amelyek aztán feltehetően a tankönyvekben is meg fognak jelenni.

A *kritikai gondolkodás* elengedhetetlen *A kétpólusú világ kialakulása* tananyag megtanulásához. Problémák felismerése a szocialista rendszer gazdasága gyenge pontjainak bemutatásával (pl. a *tervutasításos rendszer, a tulajdonviszonyok átalakítása*) témakör kapcsán. A terv- és piacgazdálkodás összehasonlítása, a különbségek pontos érzékeltetése ma legalább olyan nehéz a tizenéves korosztály számára, mint a rendszerváltás előtt volt. Ma azért nehéz, mert ez a korosztály még nem élt a szocialista rendszerben, korábban pedig a fordítottja miatt. Mind a két esetben csak áttételes információik voltak a 14 éves diákoknak. A feldolgozandó témák közé tartozik a természeti, környezeti és atomkatasztrófák értékelése, amelyek leginkább (pl. *Csernobil, a cunami, a japán atomkatasztrófa tanításával*) a közelmúlt történéseivel érhetők tetten. De a különbségek nem csak a társadalmi rendszerek különbsége és az időbeli változások révén magyarázhatók, hanem (pl. *egy üzem működtetése Magyarországon, illetve Ausztriában*) egy-egy mai, szomszédos, de eltérő múlttal rendelkező ország példájával is.

A *kommunikáció* kiváló lehetőséget nyújt pl. arra, hogy bemutassák szóban a szocialista rendszert, vagy hogy esszét írjanak, kiselőadást tartsanak a már összeomlott, vagy a még ma is létező (pl. *Észak-Korea, Kuba*) szocialista országokról. Hasonló módon, s ez lesz a könnyebb feladat, be kell mutatni a kapitalista rendszert. A téma kapcsán önálló véleményt kell formálni a szűkebb és tágabb környezetünket befolyásoló tényezőkről. (Pl. a *romák/cigányok helyzete, vagy az Egyesült Államok és Kína nagyhatalmi szerepe.*)

A *tájékozódás térben és időben* című rész a legsokoldalúbb lehetőséget kínálja a tananyag rész elsajátításához. Együttesen használhatják a történelmi és a földrajzi térképeket – pl. *Közép- és Kelet-Európa országai* – földrajzi helyzetének meghatározásához.

Bánhegyi Ferenc – Horváth Péter: Az új általános iskolai történelem kerettantervről

Karnyújtásnyira van tőlünk az az Európa történelmét gyökeresen megváltoztató eseménysor, amit rendszerváltásnak, rendszerváltozásnak nevezünk. Igaz, hogy a mai tizenéveseknek ez már ugyanolyan történelem, mint pl. a világháború, de az őket nevelő szülőknek, nagyszülőknek, a tanárok nagy részének még megélt történelem. Itt az időben való tájékozódás a könnyebb, viszont a térben (pl. *Románia, Lengyelország, Bulgária, Magyarország esete könnyen érthető, de a szétbomló Szovjetunió, Jugoszlávia, Csehszlovákia, vagy az éppen újra egységessé váló Németország*) való változások nem kis nehézséget okoznak tanulóinknak.

A tananyag elsajátítása során óhatatlanul begyűrűznek „politikai felhangok”, tekintettel a térség mai kaotikus helyzetére, különös tekintettel Magyarország múltbeli és jelenlegi állapotára. Mint ahogy neuralgikus pontja az 5. osztályos tananyagban a magyarság eredete, úgy legalább olyan érzékeny pont *Trianon, vagy az 1956-os forradalom és szabadságharc*. Tegyük meg mindent a tanítás eszközével, hogy a mai nemzedékeknek is, akár a határokon túl, akár a mai határokon belül ne kelljen félnie, szorongania, mintegy szégyenkeznie, magyarázkodnia Trianon miatt. Az 1956-os forradalom és szabadságharc esetében más az alaphelyzet, hiszen még élnek a forradalom szereplői közül jó néhányan, igaz, sokan már öregen és többnyire megtörtén. Igazságot, tisztánlátást csak kellő történelmi rálátással lehet majd megfogalmazni, elérni. Történelemtanításunknak éppen ez lenne a legfőbb célja. Az említett két esemény mellett sok vitát fog még gerjeszteni pl. Károlyi Mihály, Horthy Miklós, de akár Kádár János személye, történelmi szerepe. Ez a kerettantervi időbeosztás alkalmas arra, hogy ezeket a vitákat, kibeszéletlen történelmi eseményeket „rendbe tegye”, hiszen a hangsúly a XX. század történetére esik.

A tananyag „lefelé, tehát az 5-6-7. osztály felé torlódik”, melynek kulcsa a 8. évfolyamos kerettanterv tartalmában lelhető fel. Itt a történelem 72 órás anyagából 26 órát a *Társadalom-, állampolgári, gazdasági és médiaismeret* témakör vesz el. Igaz, a korábbi tantervben a 8-os témakör az *Állampolgári ismeretek* fejezettel zárul, ami részben megfelel a most érvénybe lépő társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeret fejezetnek. De csak részben, mert a jelen fejezet 26 órájában napjaink társadalomtörténete a lehető legszélesebb körben bontakozik ki. Nem csak az állampolgári alapismeretekkel és társadalmi szabályokkal, hanem a pénzügyi és gazdasági alapokkal, a média szerepével, a háztartási és családi gazdálkodással egyaránt foglalkozik. Célja szerint tehát az egyén eligazodását segíti elő úgy, hogy az jó és hasznos legyen az állampolgárnak, de ugyanakkor az állampolgár hasznos, építő tagja legyen a társadalomnak.